

Lluís Capdevila i Vilallonga: un traductor de l'època de preguerra entre la memòria i l'oblit

Núria Camps Casals

Universitat de Vic. Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Carrer de la Laura, 13. 08500 Vic

nuria.camps1@uvic.cat

Resum

Lluís Capdevila es troba en la llarga nòmina de traductors —tots escriptors reconeguts— que traduïren al català abans de l'esclat de la Guerra Civil espanyola i que, pertanyents a les files dels vençuts, quedaren relegats a la clandestinitat i a l'exili durant decennis. De Capdevila se n'ha estudiat àmpliament les facetes periodística, política i dramàtica; però sorprèn que mai, fins ara, no s'hagi prestat atenció a la de traductor al català. Capdevila, republicà convençut, visqué a cavall entre Barcelona i París, on s'exilià, abans d'establir-se definitivament a Andorra. Fundà la revista *Los Miserables* i, posteriorment, dirigí *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *La Humanitat*. Aquest estudi intenta aportar una mica més de llum a la seva figura, sobretot al vessant traductor, força desconegut.

Paraules clau: Lluís Capdevila Vilallonga; traduccions de preguerra; literatura infantil i juvenil; teatre.

Abstract. *Lluís Capdevila i Vilallonga: a pre-war translator between memory and oblivion*

Lluís Capdevila is one in a long list of translators —all of them renowned writers that translated into Catalan right before the breakout of the Spanish Civil War— who were relegated for decades to clandestine life and exile for being members of the vanquished Republican ranks. Special attention has been paid to his work as a politician, journalist and playwright but, surprisingly enough, his translations have been inadequately studied. Capdevila, a determined and committed Catalan Republican, spent most of his life in exile, first in Paris and then in Andorra. He founded the periodical *Los Miserables* and he subsequently became the editor of some others, such as *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* and *La Humanitat*. Therefore, with this paper, attention is going to be drawn to Capdevila's activity as a translator in order to complete his bio-bibliographic outline and shed light on this overlooked aspect of his life.

Keywords: Lluís Capdevila Vilallonga; pre-Spanish Civil War translations; children's and youth's literature; theatre.

Sumari

1. Lluís Capdevila i Vilallonga (Barcelona, 1895 – Andorra la Vella, 1980): breu esbós biobibliogràfic	3. Lluís Capdevila i la traducció per a infants i joves: Madame d’Aulnoy
2. Lluís Capdevila i la traducció/ adaptació per al teatre	4. Apunt final
Referències bibliogràfiques

1. Lluís Capdevila i Vilallonga (Barcelona, 1895 – Andorra la Vella, 1980): breu esbós biobibliogràfic

Lluís Capdevila es troba en la llarga nòmina de traductors —tots escriptors reconeguts— que traduïren al català abans de la derrota republicana en la Guerra Civil espanyola i que, pertanyents a les files dels vençuts, quedaren relegats a la clandestinitat i l’exili i foren considerats proscrius durant decennis. Amb tot, centrarem la nostra atenció en la dècada anterior al conflicte bèl·lic i en els primers anys trenta, els més fructífers de l’etapa de Capdevila com a torsimany. Tot i que oferirem algunes dades clau en la seva trajectòria vital per poder contextualitzar-ne la tasca de traductor, no aprofundirem en la biografia. El lector interessat trobarà informació complementària sobre la figura de Capdevila en forma de notes a peu de pàgina referides a multitud d’articles i llibres que complementen aquest text i permeten fer-se una idea de conjunt del personatge.

Capdevila, com és ben sabut, a més de ser un dels exponents de la vida bohèmia barcelonina, fou un reconegut dramaturg d’obres de consum, escriptor i periodista republicà¹ —milità a Esquerra Republicana de Catalunya— que visqué a cavall entre França, on s’exilià després de la Guerra Civil, i Barcelona, on tornà breument els anys setanta. Visqué a Andorra fins que morí, l’any 1980. En concret, durant l’etapa francesa, Capdevila residí a Acs [Ax-les-Thermes] i posteriorment es traslladà a Poitiers, on, als anys cinquanta, entrà a treballar en la facultat de lletres de la universitat d’aquella ciutat.

De Capdevila se n’ha estudiat àmpliament les facetes periodística, política i d’escriptor de llibrets per a sarsueles —amb Víctor Mora és autor del llibret de *Cançó d’amor i de guerra*, l’any 1926 (Capdevila 2012)—, però sorprèn el fet que mai, fins ara, s’hagi prestat atenció al vessant traductor. Abans d’emprendre la tasca de traducció, durant els anys vint, Capdevila treballà combinant el periodisme amb el teatre, àmbit en el qual destacà, tenint en compte que s’estrenaren nombroses obres seves als teatres del Paral·lel. Fundà la capçalera republicana *Los Miserables* (1913-1918)² i, posteriorment, dirigí altres capçaleres republicanes com els setmanaris *L’Esquella de la Torratxa* i *La Campana de Gràcia*, o el diari *La Humanitat*, que l’any 1933 es convertí en òrgan d’Esquerra Republicana de Catalunya. Durant la guerra exercí de comissari de propaganda de la colum-

1. Vegeu Figueres (2010).

2. Vegeu Arévalo (1999).

na Macià-Companys —a Capdevila l'unia una forta amistat amb el darrer— i recollí les cròniques al volum *Diari de guerra* (1937).

Com a torsimany al català, hem pogut identificar, ara com ara, fins a nou traduccions. Per ordre d'aparició, publicà el 1922 a Ràfols la versió catalana de *La rectoría*, d'Antonio Paso i Joaquín Dicenta; i, el 1930, Llibreria Bonavia li publicà la versió, amb Enric Lluelles, d'*El crim de Vera Mirzeva*, de L. M. Urbanlev [sic].³ Cinc anys després es publiquen a Mentora les seves adaptacions de Hans Christian Andersen al català —en realitat, tal com veurem més endavant, es tracta de textos de Madame d'Aulnoy—, amb Jesús Sánchez Tena com a il·lustrador: *La gata blanca*; *Història de desitjada, la princesa cérvola*; *Bella-Bella o, El Cavaller sortós* i *Leandre, el príncep gnom*. L'any 1936, preparà una adaptació per al teatre català de *Crim i càstig*, de Dostoievski, per a la col·lecció «Catalunya Teatral» de la Llibreria Millà. També durant els anys trenta, tot i que se'n desconeix la data exacta de publicació, girà al català *La Monja*, de Denis Diderot, que donà la Impremta d'Antoni López i *Music-hall, o, L'últim amor de Marion: escenes de la mala vida a Nova York*, de Sherwood Beery a Lux.

Capdevila, com dèiem, era especialment reconegut per la seva faceta de llibretista i, segurament, per aquest motiu entrà a formar part de la nòmina de traductors-adaptadors reconeguts i consolidats que al començament de segle emprenien tasques de traducció com a reclam de les editorials envers el públic lector potencial.

2. Lluís Capdevila i la traducció/adaptació per al teatre

Comencem, doncs, pels trasllats de textos teatrals, dels quals tenim poques notícies. El del vodevil *La rectoría*, d'Antonio Paso i Joaquín Dicenta, el va publicar el 1922 Ràfols en un volum de 56 pàgines, al número 59 de «La Novel·la Teatral Catalana», editada entre 1918 i 1923. De l'obra en sabem poc més que fou estrenada el 28 de setembre de 1922 al Teatre Espanyol de Barcelona. D'altra banda, hi ha la versió d'*El crim de Vera Mirzeva*, de Lev Nikolaevich Urvantsov, traduïda amb Enric Lluelles (Barcelona, 1885 – Tolosa de Llenguadoc, 1943), també autor de teatre de consum i actor de les companyies d'Enric Guitart i Margarita Xirgu; la Llibreria Bonavia la va publicar en un volum de 28 pàgines al número 319 de «L'Escena Catalana» i es va estrenar al Teatre Català «Romea» el març de 1930. De fet, a l'entorn de 1929 l'editorial Maucci ja n'havia publicat la versió espanyola, i és probable que Lluelles i Capdevila treballessin a partir de la de Fernando Accame i Ricardo Lahoz, girada directament de l'original rus, perquè reproduïen l'error en el nom de l'autor —confonen Urvantsov amb Urbanlev, d'una manera similar a la confusió dels traductors a l'espanyol, que escriuen Urbancev—. ⁴

3. En realitat, l'original és del dramaturg rus, autor de teatre de consum, Lev Nikolaevich Urvantsov, que publicà *Vera Mirtseva* el 1915. Corregim la grafia a la resta de l'article. Per a més informació sobre Urvantsov: Senelick, Laurence (2007). *Historical Dictionary of Russian Theater*. Lanham, MD: Scarecrow Press, 417.
4. No hem pogut accedir, ara com ara, a la versió espanyola que, sorprenentment, no consta als següents catàlegs: BNC, BNE, Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes i *Catálogo Colec-*

Pel que fa als altres volums de caire teatral traduïts per Capdevila, n'ofereim aquí la ressenya, tot i que són posteriors a les seves traduccions de Madame d'Aulnoy. Deixem per a més endavant el bloc dedicat a la literatura infantil i juvenil.

Tornant al tema que ens ocupa, Capdevila girà i adaptà per a l'escenari, en el marc d'una tercera col·lecció «Catalunya Teatral. Periòdic Quinzenal d'Obres Escèniques» (1932-1937), el drama *Crim i càstig*, de Dostoievski, juntament amb J. M. Jordà (Barcelona, 1870 - 1936), escriptor, periodista, crític d'art i marxant. La traducció, de 1936, consta com a número 95 de la col·lecció. Recordem que, just un any abans d'aquesta adaptació, Rafael Cansinos Assens ja havia traduït l'obra completa de Dostoievski a l'espanyol per a Aguilar i que Andreu Nin havia traduït *Crim i càstig* directament del rus al català per a Proa el 1929.

Amb referència a l'adaptació de Capdevila i Jordà, Jordi Coca (2008) —en el seu text «Les polítiques teatrals»—, comentava que la Federació Catalana de Societats de Teatre Amateurs (FCSTA) havia possibilitat «iniciatives no professionals de força interès, com a mínim conceptual, ens els moments que es vivien», entre les quals hi havia la de Capdevila i Jordà (Coca 2008: 48) i citava Robert Marrast⁵ en el sentit que «van ésser aquestes companyies d'amateurs [les de la FCSTA] les primeres que van comprendre la necessitat de renovar el repertori» (Coca 2008 [citant Marrast]: 48).

Si ens fixem en el marc de publicació d'aquestes traduccions, cal parlar d'unes col·leccions que van néixer en l'esfera d'un moviment de promoció de col·leccions populars de teatre a Catalunya que seguia l'estela de col·leccions similars aparegudes a Espanya, també en època de preguerra. Com afirma Enric Gallén (1995), aquest tipus de col·leccions:

[...] constitueixen una important font d'informació per a un millor grau de coneixement i anàlisi de l'activitat teatral catalana de de preguerra. Així, en primer lloc, els textos editats, tot coincidint per regla general amb l'estrena o la representació immediata en un local barcelonès, corresponen en un percentatge considerable a la literatura dramàtica catalana de l'època o anterior i, en menor mesura, a la traducció de teatre estranger, francès en la seva majoria. (Gallén 1995: 193)

Sobre la traducció catalana de la novel·la *La religieuse* [La Monja] de Diderot, de la qual no s'indica la data d'edició,⁶ podem afirmar sense marge de dubte que es tracta d'una modalitat de traducció completament diferent de les anteriors. El lector es troba davant d'una traducció filològica, profusament anotada —s'expliciten referents culturals, es palesen dubtes sobre certes opcions de traducció⁷ i

tivo de la Red Bibliotecas Universitarias. N'hem tingut constància gràcies a la notícia que hi dedica la pàgina 45 del diari *ABC* de 2 del juny de 1929.

5. Vegeu Marrast (1978).

6. Segurament fou publicada el 1928 o el 1929, tenint en compte que el següent volum de la col·lecció, *Coses viscudes*, de Santiago Rusiñol, veié la llum el 1929.

7. A la pàgina 92 Capdevila inclou la següent nota en referència al fragment «[...] l'estar malalta aquests dies del mes»: «(1) Diderot diu: "J'étais dans une circonstance critique". He cregut que com ho he traduït, quedava més clar. —N. del T.» (Diderot [ca. 1929]: 92).

es comenten dificultats lèxiques⁸ i amb un pròleg relativament extens, en el qual Capdevila presenta un esbós biobibliogràfic detallat de Diderot i incideix en la polemicitat de l'obra. Aquest conjunt d'elements paratextuals és especialment interessant perquè, a diferència de la resta de traduccions ressenyades, fa visibles les decisions de traducció i els dubtes de Capdevila a l'hora de presentar el text meta. La traducció més reculada a l'espanyol que hem localitzat és la d'Àngel R. Chaves, que publicà el 1886 a Madrid l'editora Dirección y Administración amb el títol *La religiosa. No es un cuento*.

Poc després, com un epígon, es preveia que hi hagués una altra traducció de Capdevila en la mateixa col·lecció. De fet, s'anuncia al final de *La monja* en donar compte dels volums que conformaven la «Col·lecció d'Obres Selectes», de la qual, comptant-hi el de Diderot, se n'havien publicat tres⁹ i n'hi havia quatre més en carter. Entre aquests quatre volums en preparació, figura la versió catalana de la novel·la de 1887 *A relíquia* [La relíquia] d'Eça de Queirós —el màxim exponent del realisme portuguès— amb pròleg de Pere Coromines i traducció de Capdevila, que, de moment, no s'ha pogut localitzar en cap catàleg i, per tant, pot ser que no arribés a veure la llum.

En realitat, cal reconèixer que aquesta versió d'Eça de Queirós que s'atribuïa a Capdevila només era això, una atribució. En realitat, l'escriptor i traductor Ferran Canyameres (1992: 329-330), company de Capdevila a la redacció de *L'Esquella de la Torratxa*, relata explícitament en el primer volum de les seves memòries que, essent ell l'autor de la versió catalana, veié com l'editor Antoni López anunciava el volum amb el nom d'un altre traductor: Capdevila. Ara com ara, però, tot sigui dit, no hem pogut contrastar aquestes informacions a partir d'altres fonts. Ens limitem, de moment, a deixar-ne constància.

També vaig traduir directament, del portuguès, *La Relíquia*, d'Eça de Queiroç, indignat per la traducció castellana de Ramón del Valle Inclán, en la qual manquen paràgrafs sencers, per bé que algú pretengués servir-se'n per a fer-ne una versió al català.

Després de lliurar la meva traducció a Antoni López per a la col·lecció d'obres selectes, tal com havíem convingut, vaig veure amb sorpresa que anunciaven l'aparició de la novel·la amb el nom de Lluís Capdevila com a traductor i prologada per Pere Coromines. Escamat, vaig apressar-me a recollir la meva, dient a l'avi López, que insistia per tal que no me l'emportés:

—Com que en matèria de traduccions he estat víctima de tots els «timus», no vull que es pugui dir que també ho he estat del «timus» del portuguès.

Llarg de contar seria tot allò que posava en evidència el meu caràcter displi-cent des del punt de vista literari, en un ambient en el qual l'ambició de fer-se un

8. A la pàgina 109 Capdevila inclou la següent nota en referència al terme francès «*guimpe*»: «(1) Traduïm així la paraula francesa "guimpe" perquè no l'hem trobat en català. La «*guimpe*» o «*grñón*» és la toca que les monges porten al cap i que els envolta el rostre. —N. del T.» (Diderot [ca. 1929]: 109).
9. Els altres dos volums eren *Escenes de la vida bohèmia*, de Murger, traduït per Enric Lluelles i amb pròleg de Santiago Rusiñol, i *El contracte social*, de Rousseau, amb traducció i pròleg de Ramon Vinyes.

nom era més forta que els mitjans legals per aconseguir-ho. (Canyameres 1992: 329-330)

Desconeixem quina fou la destinació final del manuscrit, perquè no ens consta cap traducció d'aquesta obra al català, tot i que sí que n'hi ha diverses versions espanyoles, traduïdes amb més o menys fortuna,¹⁰ com són les de Camilo Bàrgie-la i Francisco Villaespesa —l'any 1901 per a l'editorial Lizcano a Barcelona—, la traducció anònima i amb datació inconeguda¹¹ que donà l'editorial madrilenya La Lectura, i la de 1902? de Valle-Inclán —força criticada, d'altra banda, per les evidents mutilacions i imprecisions.

Sigui com vulgui, aquesta no fou ni la primera ni l'última desavinença entre Capdevila i Canyameres, el qual, en el volum de memòries suara citat, relatava que, segons ell, Capdevila s'havia apropiat d'algunes traduccions. Sempre segons el relat de Canyameres (1992), Capdevila tenia molt bona relació amb un dramaturg austríac, el baró d'Orbok, de qui el mateix Capdevila encarregà a Canyameres la traducció catalana de dos volums amb la intermediació d'una traducció francesa de l'original alemany que var dur a terme Orbok mateix.

Passà el temps i Canyameres no rebé el pagament que li havia promès Capdevila per les traduccions. Més endavant, amb la mort del baró i el retorn de la vídua al seu país d'origen, Canyameres explica que Capdevila publicà el 1925 a la revista *L'Escena Catalana* la primera de les versions, *Les Flors de la Guillotina*, fent-se constar ell mateix com a autor de l'obra. Canyameres no ofereix més detalls sobre el segon volum del baró d'Orbok que traduí.

Ultra això, Canyameres també narra les vicissituds de la traducció catalana de *Le Flambeau*, d'Henri Bataille. Capdevila li encarregà aquesta tasca amb la promesa de pagar-li «seixanta duros» que, segons Canyameres, no s'arribaren mai a saldar. La traducció es publicà amb el pseudònim Amichatis (Canyameres 1992: 328). Igualment, ja en referència de traduccions de Capdevila a l'espanyol, sembla que Canyameres (Canyameres 1992: 328-329) i Capdevila giraren, a mitjan anys vint,¹² *El català de «La Mancha»*, de Santiago Rusiñol, però en el volum, publicat per Antoni López, només es feu constar el nom de Capdevila.

Anava molts vespres a la cambra d'aquest company de redacció [Capdevila], que aleshores vivia rellogat al principal d'una casa del carrer de la Diputació, xamfrà al d'Urgell. Col·laborava a la traducció que ell feia, al castellà, de la novel·la *El Català de la Manxa* [sic.], de Santiago Rusiñol, segon volum de les obres completes d'aquest autor en la llengua de Galdós, que Antoni López havia començat a editar.

Una nit, a causa de les rases que la companyia de l'electricitat havia obert en aquell indret, a la major part dels edificis no hi havia llum, i hagueren de recórrer a les espelmes bon nombre de veïns. A casa de Lluís Capdevila s'havien esgotat totes. Per tal de poder enllestir la traducció, vaig baixar a veure si en trobava en alguna taverna. [...]

10. Vegeu Losada (2001).

11. L'op. cit. la situa al començament de segle.

12. Al volum, que només hem localitzat a la UdG, no consta l'any d'edició.

Havent buscat debades, abans de tornar a dalt, vaig agafar, del costat d'un munt de terra, una gran llanterna de l'obra que obstruïa el carrer i deixava a les fosques tot el veïnat, i amb aquesta llanterna a la mà em vaig presentar, com un modern Diògenes, davant de Capdevila, qui exclamà, sorprès:

—On aneu, amb això?

—A continuar la traducció. No fos cas que us aprofitéssiu de la foscor per a dir que l'heu feta vós sol. Admeto els casos d'alevosia, però no els de nocturnitat.

Tanmateix, quan es va publicar, sols hi figurava el seu nom com a traductor. (Canyameres 1992: 328-329)

Amb tot, aquestes escaramusses entre Canyameres i Capdevila devien quedar, finalment, en un no-res, tenint en compte que tots dos intercanviaren correspondència, com a mínim, fins al desembre de 1948, pel que es desprèn del sisè i últim volum de *l'Obra completa* de Canyameres, el que conté l'epistolari entre 1939 i 1951. En una de les darreres cartes, enviada des d'Acs el 7 d'abril de 1948, Capdevila ofería acolliment a Canyameres per tal que, si ho volia, pogués continuar a l'exili.

[...] Et tinc en molt bon concepte i m'explico els teus preparatius. Tots aquells que per raons d'ordre econòmic tornen a cal Franco són culpables i ningú no pot acusar-los. Si els governs republicans tinguessin el que no tenen: energia, intel·ligència, dignitat, la gent sofriria i aguantaria totes les penalitats. Però amb aquesta colla d'indesitjables, què esperar?

Si les coses t'anessin més malament i et dolgués entrar al *redil*, pensa que a casa hi ha unes cambres i una taula a la vostra disposició i d'una manera o altra ens arranjarem per anar resistint. (Canyameres 1996: 241)

Per cloure aquest apartat, només volem citar una traducció de la qual amb prou feines tenim notícies. Es tracta de *Music-hall, o, L'últim amor de Marion: escenes de la mala vida a Nova York*, de Sherwood Beery, per a «Lux», de la qual només sabem, per la nota que apareix al final del volum, que l'obra fou estrenada el 19 d'abril de 1930 al Teatre Espanyol sota la direcció de Josep Santpere.

3. Lluís Capdevila i la traducció per a infants i joves: Madame d'Aulnoy

Entre les versions catalanes de Capdevila, criden l'atenció per ser pràcticament desconegudes i per l'error en l'atribució de l'autoria de l'original les que girà per a Mentora, una editorial que publicava estrictament en català tot i que va desenvolupar l'activitat paral·lelament a la dictadura de Primo de Rivera. Capdevila versionà diversos contes de Madame d'Aulnoy i els atribuï a Hans Christian Andersen, segurament com a conseqüència de la confusió ja present en les versions espanyoles dels mateixos textos, publicats per Joventut l'any 1932. Igual que a les traduccions catalanes, a la portada apareix, inequívocament, Andersen com a autor. En aquest sentit, Carlota Vicens Pujol, en el número 10 (2014) de la revista *Çédille*, constata aquest error, tot i que no en detecta l'origen, i repassa de manera exhaustiva la recepció de Madame d'Aulnoy en espanyol i en català.

Fet aquest aclariment cal dir que, com explicava Xus Ugarte (2002) en el seu article «Esbós de les traduccions d'Editorial Mentora i *Llegiu-me*: la literatura de consum»:

Edicions Mentora fou una breu aventura editorial en català a la Barcelona dels anys 1920. Tot i la seva curta existència, Mentora és un agraït objecte d'estudi per als historiadors de la traducció, atès que introduí, sovint amb la col·laboració d'escriptors notables de l'època com Josep Carner o Carles Soldevila, un tipus de novel·la estrangera adreçada a un ampli ventall de públic. Aquesta nova literatura popular, generalment de procedència francesa o anglosaxona, que es podria ja anomenar «de consum», es nodria de llibres per a joves i de novel·les sentimentals per a un públic femení. (Ugarte 2002: 419)

Cal tenir present que Josep Zendera fundà Joventut el 1923. L'editorial, que publicava literatura per a infants i joves en espanyol, va donar lloc el 1926 a una filial, Mentora, que tenia el mateix objectiu, oferir literatura a joves i infants, però en català. Com explica Mònica Baró (2005) en la seva tesi doctoral, l'any 1926 es fundaren:

[...] dues editorials molt relacionades amb Joventut. Són Editorial Mentora, pensada per a editar en català, especialment per als infants, i Edita, més enfocada a l'edició d'obres de més luxe, amb predomini de la il·lustració, adreçades tant a un públic infantil com adult. [...] el consell d'administració de Joventut formarà part de les noves societats, tot adquirint 50 accions d'Edita i formant part, en diferent grau, del consell d'administració de Mentora. (Baró 2005: 75)

D'acord amb M. Carme Bernal i Carme Rubio (2002) a *La literatura Infantil a Catalunya: 1866-1939. Des dels orígens fins al final de la Guerra Civil*:

Mentora va omplir el buit deixat per Muntañola i, en plena dictadura, suplia el que les institucions no podien fer, que era crear llibres de qualitat. Es va dedicar especialment a la publicació de llibres d'aventures [...] Normalment, dels llibres de Mentora, se'n feia una versió en castellà. Durant els anys de la República, Joventut va esdevenir la principal editorial privada que incorporava grans escriptors i il·lustradors. En aquest període va aparèixer la col·lecció «Contes d'ahir i d'avui», formada per adaptacions procedents dels germans Grimm i realitzades per Valeri Serra i Boldú. (Bernal, Rubio 2002: 23)

El context sociopolític de l'època i el caos que regnava en aquest tipus de publicacions fa que siguin difícils de catalogar i, per tant, és complicat donar llistats fiables de la producció de Capdevila com a traductor i estudiar-la de manera sistemàtica. Sigui com vulgui, intentarem fer-ne un primer esbós.

A partir del moment que caigué la dictadura de Primo de Rivera, l'any 1929, la situació sociopolítica a Catalunya inicialment s'estabilitzà. Amb la dictadura, tal com apunta Ugarte en el seu estudi de 2002, tot citant l'article de Francesc Vallverdú (1977) «L'edició catalana de 1923 a 1930», van aparèixer projectes editorials en català gràcies a la reacció derivada de la repressió políti-

ca del «fet català». Vallverdú destacava la major alfabetització i la lectura com a acte patriòtic de *leit motiv* d'aquesta empenta editorial. Sigui com vulgui, durant els anys de la Segona República, tal com apunten Bernal i Rubio en l'estudi suara citat:

[...] la producció de llibres va minvar i, en general, es pot parlar de crisi en la literatura infantil. O be es reeditaven títols de l'etapa anterior o be es traduïen obres estrangeres, tot incorporant els dibuixos de les versions originals. [...] En síntesi, durant el primer terç del segle xx fins a la Guerra Civil, la producció de llibres va anar patint tota una sèrie d'alts i baixos que no eren res mes que el reflex deis conflictes socials i polítics. Amb tot, durant aquest període, l'orientació anava destinada a donar la màxima qualitat a les publicacions per a infants, per això els millors il·lustradors i dibuixants van participar en aquestes produccions. Aquest fet va coincidir amb un moment que a Catalunya hi havia una generació extraordinària d'il·lustradors [...] D'altra banda, també els millors escriptors van col·laborar en la tasca d'escriure per als nens, i ho van fer a través d'adaptacions i traduccions o creant ells mateixos narracions i contes per als mes petits. Aquest fet donarà com a resultat un alt nivell literari i uns contes que encara avui sorprenen per la riquesa i la bellesa del llenguatge. (Bernal, Rubio 2002: 7)

En les versions catalanes de Madame d'Aulnoy de Capdevila per a Mentora, totes de la primera sèrie de la col·lecció «Contes d'ahir i d'avui», es fa evident, per la riquesa lèxica i sintàctica, el domini que Capdevila té de la llengua. Així mateix, a la coberta i a la portada apareix com a il·lustrador de l'adaptació Jesús Sánchez Tena, dibuixant i traductor prolífic que traspasà el 1931 amb tan sols trenta-tres anys.¹³ Tenint en compte que aquests volums aparegueren quasi cinc anys després de la mort del dibuixant, no quedava clar perquè hi apareixia com a il·lustrador. Podíem intuir que el projecte s'havia gestat amb certa anticipació; amb tot, la realitat era que Sánchez Tena ja havia traduït i il·lustrat els mateixos volums per a Joventut i que s'havien traspasat al català conservant-ne el mateix format i la mateixa il·lustració. Sembla que l'esposa de l'il·lustrador es dedicà a promoure l'obra de Sánchez Tena de manera pòstuma. En realitat, les quatre versions espanyoles, totes publicades el 1932, ja eren pòstumes.

Tot i que CajaMadrid li dedicà una exposició el 2001, la figura de Sánchez Tena resulta força desconeguda. En sabem que nasqué a Pedrola, a l'Aragó, el 1898, i simultanejà la seva feina a Correos amb la il·lustració, traducció i producció de textos propis per a infants i joves per a Sopena o Calleja. Ja el 1928, pocs anys abans de morir, el contractà Josep Zendera per a l'editorial Joventut, per a la qual treballà fins l'any 1931 adaptant/traduïnt i il·lustrant els germans Grimm, Andersen o Barrie des d'un sanatori antituberculós de Sant Feliu de Codines. Amb Sánchez Tena ja difunt, el 1935 Capdevila en reprengué les traduccions. Les traslladà al català, potser des de l'espanyol, i conservà la mateixa il·lustració i format amb els quals Joventut les havia publicat anys abans en espanyol.

13. Per a més informació, vegeu Barreiro (2008) i <<http://javierbarreiro.wordpress.com/2013/02/10/jesus-sanchez-tena-dibujante-y-guionista-de-cuentos-infantiles/>>.

Segons l'article «La palabra oculta de Aragón. Miguel Buñuel y Jesús Sánchez Tena», de Javier Barreiro (2008), Tena sabia el francès i l'anglès i això li servia per a traduir/adaptar els autors suars citats. Més enllà d'això, les il·lustracions que acompanyaven les versions espanyoles i les catalanes de Capdevila, com relata Antonio Ventura ([s.d.]) al seu article «Las técnicas de la ilustración infantil», són l'obra d'un dels principals il·lustradors de literatura infantil dels anys trenta.

En tinta aplicada con pincel solo negro sobre blanco encontramos algunos excelentes ejemplos como es el caso de Jesús Sánchez Tena. Entre sus trabajos destacamos *El perro y el gorrión. Cuentos Clásicos*. Andersen (Inédito. Años 30) o *Historia de Dorada, la princesa cierva. Cuentos Clásicos*. Andersen (Años 30).

Segons les afirmacions de Jaime García Padrino (2004) a *Formas y colores: la ilustración infantil en España*, «Sánchez Tena ofreció al editor Zenderera una sèrie de cuarenta y un volúmenes dedicados a cuentos clásicos de los hermanos Grimm y Andersen, de los que solo llegaron a ver la luz un total de veinticuatro, y que en 1935 aparecieron traducidos al catalán y publicados por la editorial Mentora.» D'aquests vint-i-quatre, els volums que traduï Capdevila són quatre. (García Padrino 2004: 7)

Tot sigui dit, si realment s'hagués tractat de textos d'Andersen, Capdevila no hauria estat el primer a girar-lo al català. Entre les versions catalanes d'aquest autor, només per citar-ne algunes, trobem les de Josep Massó i Ventós el 1907, *Contes. Primera sèrie*, i el 1911, *La dona d'aigua i altres contalles*, totes dues per a la Biblioteca Popular de l'Aveng; i les de Josep Carner [Joan d'Albafior] sota el títol *Contes d'Andersen* per a Editorial Catalana el 1918 amb il·lustracions de Pere Torné Esquius.

4. Apunt final

Només volem destacar que aquest article és una primera aproximació a l'estudi de la figura de Capdevila com a traductor. Sorprenentment, malgrat l'extensa literatura publicada sobre el personatge, no hem trobat cap referència a l'estudi d'aquesta faceta. Ara per ara, però, no podem donar per tancada la llista de traduccions de Capdevila. De difícil localització i amb pocs volums preservats, devien sobreviure a la conversió de molts volums en pasta de paper, a l'esporga de biblioteques públiques o a la crema de biblioteques privades sobrevingudes amb la victòria franquista l'any 1939 i amb l'anihilació sistemàtica de qualsevol manifestació de catalanitat —i en especial de la llengua catalana— a partir d'aquell moment (Bacardí 2012). Així mateix, com a complement, Capdevila va promoure la traducció al català mitjançant l'Editorial Andorrana, en la qual dirigia una col·lecció literària, i propicià, durant aquesta etapa, la traducció al català d'autors com Jean Cassou o Miguel Ángel Asturias (Arévalo 1998). Per acabar, deixem oberta la porta a la recerca de material epistolar de Capdevila. De segur que, a més de la correspondència que ja s'ha esmentat amb Ferran Canyameres,

és ben possible que es puguin localitzar més cartes tenint en compte que Capdevila era un àvid escriptor. Així mateix, cal tenir present que segons hem pogut saber, fa poc temps, els descendents de Capdevila van dipositar el material literari de l'autor a la Biblioteca d'Humanitats de la UAB i està pendent de catalogar. De segur que quan estigui disponible serà un ric material de consulta per a filòlegs i estudiosos de la traducció.

Referències bibliogràfiques

- ANDERSEN, Hans Christian (1907). *Contes. Primera sèrie*. Traducció de Josep Massó i Ventós. Barcelona: L'Avenç.
- (1911). *La dona d'aigua i altres contalles*. Traducció de Josep Massó i Ventós. Barcelona: L'Avenç.
- ([1918]). *Contes d'Andersen*. Traducció de Josep Carner [Joan d'Albaflor]. Barcelona: Editorial Catalana.
- ARÉVALO, Just (1998). «Quaranta anys a la sala d'espera: l'exili voluntari de Lluís Capdevila». A: AZNAR, Manuel (ed. lit.). *El exilio literario español de 1939: Actas del Primer Congreso Internacional (Bellaterra, 27 de noviembre-1 de diciembre de 1995)*. Vol. 1. Bellaterra (Barcelona): Gexel, p. 527-538.
- (1999). «Algunes reflexions sobre la revista *Los Miserables* (1913-1918) i altres capçaleres republicanes d'extrema esquerra». *Assaig de teatre. Revista de l'Associació d'Investigació i Experimentació Teatral*, 21-23, p. 395-409.
- AULNOY, Madame d' (1935). *La gata blanca*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Mentora.
- (1935). *Història de desitjada, la princesa cèrvola*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Mentora.
- (1935). *Leandre, el príncep gnom*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Mentora.
- (1935). *Bella-Bella o, El Cavaller sortós*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Mentora.
- BACARDÍ, Montserrat (2012). *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum.
- BARÓ LLAMBIAS, Mònica (2005). *Les edicions infantils de l'editorial Joventut (1923-1969)*. Barcelona: Universitat de Barcelona. (Tesi doctoral)
- BARREIRO, Javier (2008). «La palabra oculta de Aragón. Miguel Buñuel y Jesús Sánchez Tena». *Criaturas Saturnianas*, 9, p. 171-184.
- BEERY, Sherwood ([193-?]). *Music-hall, o, L'últim amor de Marion: escenes de la mala vida a Nova York*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Lux.
- BERNAL, M. Carme; RUBIO, Carme (2002). *La literatura Infantil a Catalunya: 1866-1939. Des dels orígens fins al final de la Guerra Civil*. Vic: Universitat de Vic.
- CANYAMERES, Ferran (1992). *Obra completa I*. Barcelona: Columna.
- (1996). *Obra completa VI. Epistolari (1939-1951)*. Barcelona: Columna.
- CAPDEVILA, Lluís (1937). *Diari de guerra*. Barcelona: Giró.
- (2012). *Història de la meva vida i dels meus fantasmes. La República, el periodisme, el teatre*. Edició de Francesc Canosa. Barcelona: Cossetània.
- COCA, Jordi (2008). «Les polítiques teatrals». A: FOGUET, Francesc (ed.). *Teatre en temps de guerra i revolució (1936-1939)*. Barcelona: Punctum; Generalitat de Catalunya, 2008, p. 37-51.
- DICENTA, Joaquín; PASO, Antonio (1922). *La rectoria*. Traducció de Lluís Capdevila. Barcelona: Ràfols.

- DIDEROT, Denis ([ca. 1929]). *La monja*. Barcelona: Antoni López.
- DOSTOIEVSKI, Fiodor (1936). *Crim i Càstig: Drama en tres actes i dinou quadres, escenificació de la novel·la de F. Dostoiewski*. Traducció i adaptació de Lluís Capdevila i Josep Maria Jordà. Barcelona: Llibreria Millà.
- FIGUERES, Josep M. (2010). «Lluís Capdevila, corresponçal de guerra. Les cròniques al front d'Aragó (1936-1938)». *Gazeta*, 2, p. 61-71.
- GALLÉN, Enric (1995). «La recepció del teatre francès en les col·leccions catalanes de preguera (1918-1938)». A: PEGENAUTE, Luis; LAFARGA, Francisco (ed.). *Teatro y traducción*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, p. 193-204.
- GARCÍA PADRINO, Jaime (2004). *Formas y colores: la ilustración infantil en España*. Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- LOSADA SOLER, Elena (2001). «La (mala) fortuna de la Eça de Queiroz en España: las traducciones de Valle-Inclán». A: PEGENAUTE, Luis (ed.). *La traducción en la Edad de Plata*. Barcelona: PPU, 171-186.
- MARRAST, Robert (1978). *El teatre durant la guerra civil espanyola. Assaig d'història i documents*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre, Monografies de Teatre, 8.
- SENELICK, Laurence (2007). *Historical Dictionary of Russian Theater*. Lanham MD: Scarecrow Press.
- UGARTE, Xus (2002). «Esbós de les traduccions d'Editorial Mentora i Llegiu-me: la literatura de consum». *Quaderns. Revista de Traducció*, 8, p. 41-49.
- URVANTSOV, Lev Nikolaevich (1930). *El crim de Vera Mirzeva*. Traducció de Lluís Capdevila i Enric Lluelles. Barcelona: Llibreria Bonavia.
- VALLVERDÚ, Francesc (1977). «L'edició catalana de 1923 a 1930». *Els Marges*, 9, p. 23-50.
- VENTURA, Antonio ([s.d.]). *Las técnicas en la ilustración infantil*. Centro Virtual Cervantes. Instituto Cervantes. <<http://cvc.cervantes.es/actcult/ilustracion/tecnicas.htm>> [Data de consulta: 1 de juliol de 2014].